

Michał Blaško

Osobnosť žiaka v systéme výučby s uzavretým cyklom

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (24-25), 328-335

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michal Blaško

Osobnosť žiaka v systéme výučby s uzavretým cyklom

Ako sa bude o žiakovi premýšľať, tak bude výučba prebiehať.

Najpraktickejšou vecou na svete je dobrá teória.

Učiteľ má byť aktívnym účastníkom tvorby teórií v podmienkach školy.

Európske poznávanie má dve tradície – demokritovskú a platónsku.

Demokritovská tradícia je orientovaná na poznávanie vecí, poznávanie vopred daných zákonitostí prírody, zjavnej skutočnosti. Utvára človeka pre potreby vysvetľovania sveta. Táto línia sprostredkováva učenie cez tréning, osvojovanie si zručností na ovládanie sveta.

Platónska tradícia súvisí so sebautváraním človeka, pretváraním seba samého, objavujúca silu sebautvárania. Myslením sa má človek dopracovať bližšie k ideám a jasnejšie ich vnímať. Táto línia predstavuje skúsenostné učenie k rozvíjaniu seba.

Obidva prúdy sú užitočné, hoci v dejinách demokritovská línia mala prevahu, zdôrazňovala faktické informácie, čo oplynalo aj školstvo (Hvozdík, S., 2001).

Jednostranná kognitivita vo výučbe javí príbuznosť s prvou tradíciou, nonkognitivita skôr s druhou tradíciou. Aj v súčasnom reformnom období hľadania humanizačných prístupov v škole zasahujú tieto tradície do koncepcíí výchovy človeka.

Kurikulárne prístupy k výučbe možno v podstate tiež rozdeliť na dve smerovania:

A) Kurikulum orientované na osvojovanie učebnej látky žiakom

Zdôrazňuje sa behaviorálny prístup. Cieľom výchovy je usporiadať vhodne prostredie, jeho podnety, aby sa docielila vhodná zmena správania. Prostredie modeluje správanie organizmu cez posilnenia a cez tresty. Behaviorizmus chápe školu ako prostredie, ktoré je potrebné technologicky usporiadať tak, aby produkovalo kladné podnety. Behaviorálna koncepcia si kládla za cieľ čo najviac racionálizovať vzťah učiteľ - žiak, aby sa maximalizoval čas samotného učenia sa, osvojovania si učebnej látky (Hvozdík, S., 2001).

Učebný proces je pochopený ako tréning. Pri riadení výučby v takejto koncepcii ide viac o cvičenie poslušnosti ako o rozvoj osobnosti žiaka. Nedoceňovali sa

všetky účinky učenia na osobnosť, iba tie, ktoré súviseli so správaním. Je to charakteristické pre systém tradičného vyučovania.

B) Kurikulum s dôrazom na psychické procesy osobnosti žiaka (humanistický prístup)

V humanistickom školstve má podporu kurikulum, zamerané na rozvoj psychických procesov človeka. Zdôrazňuje rozvíjanie skrytých, potencionálnych sôr osobnosti. Aby k tomu došlo, musí najprv dôjsť k uvoľneniu spontaneity, autentickosti a tvorivosti osobnosti. Oproti reaktívnym modelom psychiky humanistickej psychológia stavia sebaaktualizáciu organizmu, jeho sebauskutočňovanie.

Presúva sa dôraz z výsledkov učenia na samotný proces učenia. Zdôrazňuje sa zodpovednosť žiaka za seba. Učenie s dôverou vo vlastnú skúsenosť je prioritou z hľadiska sebarozvoja a možnosti sebaaktualizácie osobnosti. Ide o vnútorné učenie, ktoré pomáha odkrývať vnútorný potenciál človeka. Oproti tomu vonkajšie učenie je determinované iba rámcami učebnej látky, jej cieľmi.

Tradičná pedagogika zdôrazňuje socializáciu a skultúrnenie človeka, humánna pedagogika a jej časť personológia zdôrazňuje personalizáciu osobnosti, individualizáciu, jedinečnosť každého človeka. Humanistická orientácia oponuje behavioristickej orientácii v niektorých charakteristických prvkoch (Švec, 1994). Uprednostňuje

- intrínzivnosť motivácie (vnútorných potrieb, záujmov, cieľov) pred extrínzivnosťou popudov (zadaných zvonka)
- osobnostné kvality pred znalosťou predmetových informácií
- kultúru medziosobných vzťahov pred kultúrou výkonu
- porozumeniu zmyslu stretnutí človeka s človekom pred kvantitatívnym opisom materiálnych vecí
- svojrázny vlastný štýl a reflexiu pred napodobovaním cudzích vzorov a druhom „osvedčených“ techník
- voľnú improvizáciu pred pripravenou algoritmizáciou
- kreativitu pred reaktivitou

Uvedomenie si rozdielnych aspektov učenia, ktoré vytvárajú jednotu, možno považovať za príspevok k aktuálne formulovaným požiadavkám na celistvý osobnostný rozvoj.

Humanizácia výučby je proces zmien života školy, ktorého zdrojom je osobnostný prístup k dieťaťu a prejavuje sa v dimenzii

- a) cieľov výučby – v úprave nového smerovania výchovy a vzdelávania
- b) princípov výučby – v úprave vzťahov, postojov učiteľov k žiakom
- c) podmienok výučby – v úprave predovšetkým podmienok školy – personál-

- nych, sociálnych, organizačných, časových, materiálnych a finančných
- d) prostriedkov výučby – v úprave obsahu výučby, zodpovedajúcemu novým cieľom a podmienkam výučby, v úprave procesu výučby, metód a foriem výučby, využívania materiálnych prostriedkov
 - e) riadenia výučby – v úprave štýlu a kvality riadenia rozvoja a sebarozvoja osobnosti žiaka na výučbe v prospech jeho celistvého rozvoja

Interiorizácia výchovno-vzdelávacieho pôsobenia má prebiehať takým osvojovaním poznatkov a skúseností subjektom, keď subjekt premieňa niečo pre seba a pridáva k tomu, čo existovalo iba osebe aj niečo zo seba. Takto vzniká autentický zážitok, vnútorná kvalita.

Model koncepcie tvorivo-humanistickej výchovy (THV) M. Zelinu (Zelina, 2000) ako integrálny model ľudského fungovania predstavuje syntézu dimenzie tvorivosti a humanizmu. Tvorivosť tu predstavuje kognitívnu dimenziu rozvoja osobnosti (demokritovskú líniu), kým humanizmus zasa nonkognitívnu dimenziu tohto rozvoja (platónsku líniu) – (Hvozdík, S., 2001). Dominantné v edukačnej činnosti v koncepcii THV nie je zamestnať žiakov činnosťami, ale pomocou činností, úloh cielene a profesionálne rozvíjať psychické funkcie a procesy žiaka.

Humanizačné a demokratizačné aspekty pri sebaútváraní celistvej osobnosti žiakov stratégiou vyváženého rozvoja kognitívnych a nonkognitívnych funkcií rešpektuje aj **systém výučby s uzavretým cyklom**. Na rozvoji osobnosti žiaka v tomto alternatívnom systéme výučby, ktorý vznikol ako produkt **košickej pedagogicko-psychologickej školy**, sa podieľa

- koncepcia rozvíjania osobnosti žiaka prostredníctvom procesov motivácie a regulácie podľa prof. J. Hvozdíka (Hvozdík, J., 1994) – zakladateľa košickej pedagogicko-psychologickej školy
- teória makroštrukturálneho programovaného vyučovania dr. A. Dribňáka a jeho spolupracovníkov (Dribňák, A. – Klindová, V., 1986)
- model koncepcie tvorivo-humanistickej výchovy prof. M. Zelinu
- meranie a monitorovanie procesu výučby podľa prof. I. Tureka (Turek, 1993)
- systém komplexného riadenia kvality výučby doc. A. Alberta (Albert, 2001)

Mapa rozvoja plnohodnotnej osobnosti žiaka v koncepcii tvorivo-humanistickej výučby systému s uzavretým cyklom (pozri nasledujúcu stranu) znázorňuje systémovo-štrukturálny prístup k procesu výučby a jej riadenia i obsah jednotlivých prvkov koncepcie výučby (akými sú 1. všeobecné ciele, 2. princípy, 3. špecifické ciele, 4. podmienky výučby, 5a) obsah výučby, 5b) metódy a formy, 5c) materiálne prostriedky, 6. riadenie systému výučby).

V tvorivo - humanistickej koncepcii rozvoja osobnosti je všeobecným cieľom

výučby umožniť človeku stať sa plnohodnotnou osobnosťou - autentickou, harmonicky rozvinutou, s potrebnou mierou všeestrannosti, ktorá sa slobodne a zodpovedne sebarealizuje v tvorivej aktivite. Cieľom výchovy a vzdelávania je naučiť človeka žiť jeho vlastný život. Rozvinúť jeho vnútorné dispozície, bytostné sily tak, aby ako plnohodnotná osobnosť naplnil v spoločnosti zmysel svojho života (Kosová, 1993).

Okrem základných hodnôt života, ktorými sú **dobro, krása a pravda**, človek plnohodnotným prežívaním vlastnej aktivity v prírode a spoločnosti a svojho vnútorného sveta nachádza ďalšie životné hodnoty, akými sú šťastie, láska, múdrost, čestnosť, spravodlivosť, priateľstvo, spokojnosť, mier, sloboda, zdravie, práca, vzdelanie.

Všeobecné ciele výučby tvoria charakteristiky plnohodnotnej osobnosti (tvorivosť, všeestrannosť a harmónia, sloboda a zodpovednosť, autenticita) a psychické funkcie osobnosti (kognitivizácia, emocionalizácia, motivácia a aktivizácia, sozializácia a komunikácia, axiologizácia a autoregulácia, kreativizácia).

Najväčšie požiadavky na priebeh výučby, orientáciu na rozvoj osobnosti žiaka vo výučbe, zdôrazňujú **principy výučby**. V systéme výučby s uzavretým cyklom je to princíp jedinečnosti osobnosti žiaka, princíp sebarozvoja osobnosti, princíp komplexného rozvoja osobnosti, princíp priority postojov a schopností a princíp osobného prežívania vo výučbe.

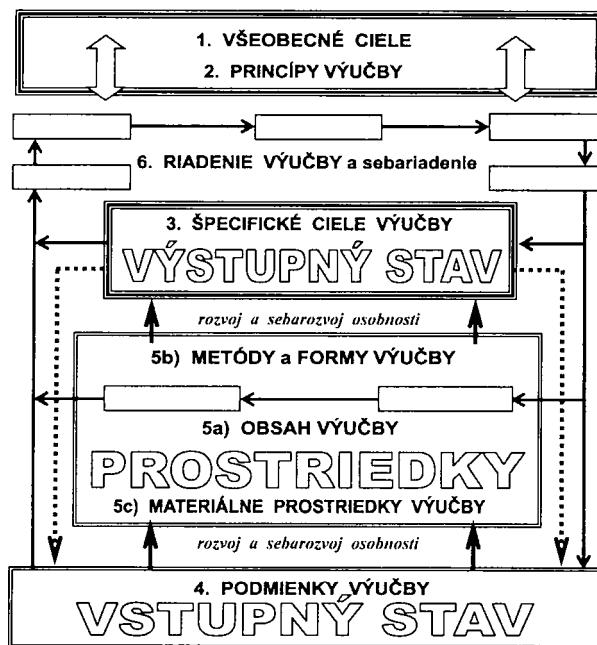
Špecifické ciele výučby sú konkretizované všeobecné ciele. Špecifické ciele výučby (kognitívne, psychomotorické, sociálnoafektívne) tvoria vedomosti, zručnosti a návyky, schopnosti a záujmy, postoje a vlastnosti osobnosti, vlastné ego osobnosti žiaka.

Proces rozvoja osobnosti žiaka ovplyvňujú **podmienky výučby** - zdroje, predstavujúce vstupný stav výučby. Sú **vnútorné** (stav vývinu žiaka, dispozície mozgu, učebný štýl žiaka, rozvinuté druhy jeho inteligencie) a **vonkajšie** (podmienky školy a miestoškolské podmienky žiaka).

Medzi podmienky školy patria podmienky personálne (stav kompetencie učiteľov, riaditeľstva), sociálne (klíma triedy, školy), ďalej organizačné, časové, materiálne a finančné.

Rozvíjanie kognitívnych a nonkognitívnych funkcií osobnosti, aktivizovanie neustáleho rastu plnohodnotnej osobnosti žiaka vo výučbe majú **prostriedky výučby** – obsah výučby, metódy a formy a materiálne prostriedky výučby. **Základné hodnoty života – dobro, krása a pravda** – sa prejavujú aj v prostriedkoch výučby. Dobro je metóda, krása forma a pravda je obsah výučby.

Mapa rozvoja plnohodnotnej osobnosti v koncepcii tvorivo-humanistickej výučby

Obsah výučby tvorí päť prvkov. Sú to poznatky o vonkajšom svete, skúsenosti z realizácie spôsobov činnosti, skúsenosti z tvorivej činnosti, sociálnoafektívne skúsenosti, poznatky a skúsenosti z vlastného organizmu. Obsahom výučby je

- odovzdávanie kultúry spoločnosti mládeži, aby ju uchovávala a nadalej rozvíjala
- sebarozvoj osobnosti žiakov

Okrem hodnôt založenými sociálnou kultúrou sú hodnoty, ktoré sú výsledkom „múdrosti organizmu“ - kultúra vlastného ega. Žiaka treba nasmerovať, aby poznal, že okrem **vonkajšieho sveta** existuje ešte jeho **svet vnútorný**. Struktúra obsahu kultúry spoločnosti a vlastného ega má byť v súlade so štruktúrou plnohodnotnej osobnosti a štruktúrou obsahu výučby - učiva.

V systéme výučby prebieha **cyklus rozvoja a sebarozvoja** osobnosti žiaka, ktorý je podriadený cieľom výučby a princípm výučby. Aktuálny (vstupný) stav osobnosti žiaka je prostredníctvom obsahu výučby, metód a foriem, materiálnych prostriedkov rozvíjaný do výstupného stavu – určovaného špecifickými cieľmi

výučby. Dosiahnutý výstupný stav je potom súčasťou vstupného stavu, zdrojom aktivity pre nový cyklus rozvoja a sebarozvoja osobnosti žiaka vo výučbe.

Rozvoj a sebarozvoj osobnosti žiaka je usmerňovaný v **cykle riadenia a sebariadenia**, ktorý tiež podlieha všeobecným cieľom a princípom výučby. Tento cyklus pozostáva z etáp: plánovanie, rozhodovanie, organizovanie, vedenie, kontrolovanie, diagnostikovanie, hodnotenie.

Okrem dosahovaných vedomostí, zručností a schopností žiakov sa v systéme s uzavretým cyklom pravidelne monitoruje tiež stav sociálnej klímy, ktorý sa vyhodnocuje aj dotazníkmi (napr. C.E.S.). Permanentné skvalitňovanie procesu výučby smeruje k dosiahnutiu sebariadenia v učení sa žiaka a sebarozvoju jeho osobnosti.

Kvalita výučby je charakterizovaná jej dokonalosťou, hodnotnosťou, užitočnosťou, naplnením požiadaviek a očakávaní - teda spokojnosťou - žiakov, rodičov a štátu. Zárukou kvalitného vzdelania je realizácia vzájomného prepojenia medzi prvками koncepcie výučby (pozri mapu rozvoja osobnosti).

Teória systému výučby s uzavretým cyklom a jej aplikácia v školskej praxi je kompatibilná s požiadavkami Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike (projekt Milénium) na zabezpečenie transformácie školského pôsobenia na osobnosť žiakov.

Zoznam bibliografických odkazov

1. ALBERT, A.: Manažérstvo kvality v škole. Košice: KIP Technickej univerzity, 2001. ISBN 80-7099-666-8.
2. BLAŠKO, M.: Systém výučby s uzavretým cyklom v koncepcii tvorivo-humanistického rozvoja osobnosti. Košice: KIP Technickej univerzity, 2004. ISBN 80-8073-131-4
3. DRIBŇÁK, A. - KLINDOVÁ, V.: Niektoré výsledky z výskumu makro-štrukturálneho programovaného vyučovania fyziky na gymnáziu. Jednotná škola, 38, 1986, č. 3.
4. HVOZDÍK, J.: Motivácia a regulácia v osobnosti žiaka. Prešov, FF UPJŠ, 1994. ISBN 80-08-00376-6.
5. HVOZDÍK, S.: Psychologické pohľady na edukáciu a postmodernizmus. Prešov: FF PU, 2001. ISBN 80-8068-072-8.
6. KOSOVÁ, B.: Zmysel života a ciele výchovy. Pedagogická revue, 45, 1993, č. 5-6.

7. ŠVEC, Š.: Humanistická didaktika a školovanie. In: Khun, P. a kol.: Humanizácia výchovy a vzdelávania. Bratislava: ŠPÚ, 1994. ISBN 80-85756-12-9.
8. TUREK, I. - BLAŠKO, M. - KRAJNÁK, M.: Efektívnosť systému vyučovania s uzavretým cyklom. Správa z výskumu. Prešov: Metodické centrum, 1993.
9. ZELINA, M.: Alternatívne školstvo. Bratislava: Iris, 2000. ISBN 80-88778-98-0.

Streszczenie:

Poznawanie europejskie cechuje się dwiema tradycjami – demokrycką i platońską. Tradycja demokrycka orientowana jest na poznanie rzeczy, poznanie z góry danych praw przyrody, jawniej rzeczywistości. Kształtuje człowieka do potrzeb tłumaczenia świata. Tradycja platońska związana jest z samokształtaniem człowieka, przetwarzaniem samego siebie, odkrywająca siły samokształtowania. Oba prądy są pozytyczne, nawet gdy w dziejach linia demokrycka uzyskiwała przewagę, podkreślała informacje faktyczne, co wywieściło wpływ na szkolnictwo. Jednostronna kognitywność w nauczaniu świadczy o pokrewieństwie z pierwszą tradycją, nonkognitywność raczej z tradycją drugą.

Podejście kurikularne do nauczania można również podzielić do dwóch ukierunkowań. Jedno skrajne podejście to kurikulum orientowane na przyswajanie materiału nauczania przez ucznia, które podkreśla podejście bchavioralne. Celem wychowania jest uporządkowanie odpowiedniego środowiska, jego bodźców, by osiągnięta została odpowiednia zmiana zachowania. To jest charakterystyczne dla systemu tradycyjnego nauczania. Drugie skrajne podejście to kurikulum z naciskiem na procesy psychiczne osobowości ucznia – podejście humanistyczne. Podkreśla rozwój ukrytych, potencjalnych sił osobowości.

Tradycyjna pedagogika podkreśla socjalizację i ukulturowienie człowieka, pedagogika humanna i jej część personologia podkreśla personalizację osobowości, indywidualizację, wyjątkowość każdego człowieka. Uświadomienie sobie zróżnicowanych aspektów nauczania, które wytwarzają jedność, można uważać za przyczynkę do współczesnych formułowanych wymagań do całosciowego rozwoju osobowościowego.

Model koncepcji wychowania twórczo-humanistycznego M. Zelinę będąc integralnym modelem działania ludzkiego przedstawia syntezę dymensji rozwoju twórczości i humanizmu. Twórczość tu przedstawia kognitywną dymensję rozwoju osobowości (linię demokrycką), zanim co humanizm dymensję nonkognitywną tego rozwoju (linię platońską).

Aspekty humanizacyjne i demokratyzacyjne przy samokształtowaniu całosciowej osobowości uczniów pomogą strategii zrównoważonego rozwoju funkcji kognitywnych i nonkognitywnych uwzględniać również słowacki alternatywny system nauczania z zamkniętym cyklem, który powstał jako produkt koszyckiej szkoły pedagogiczno-psychologicznej.

Mapa rozwoju pełnowartościowej osobowości ucznia w koncepcji nauczania twórczo-humanistycznego systemu z zamkniętym cyklem przedstawia podejście systemowo-strukturalne do procesu nauczania i jego kierowania oraz łącząc poszczególnych elementów koncepcji nauczania.

Ogólnym celem nauczania jest umożliwienie człowiekowi zostać osobowością pełnowartościową – autentyczną, harmonniczną rozwiniętą, z potrzebnym zakresem wszechstronności, która w sposób swobodny i odpowiedzialny samorealizuje się w twórczej aktywności. Uwzględnianie są podstawowe wartości życia, którymi są добро, piękno i prawda.

Celami specyficznymi nauczania (kognitywnymi, psychomotorycznymi, społeczno-afektywnymi) są wiedza, rzeczywistości i przyzwycięzienia, zdolności i zainteresowania, postawy i cechy osobowości, własne ego osobowości ucznia. Na proces rozwoju osobowości ucznia wpływ wywierają warunki nauczania – źródła, przedstawiające stan wstępny nauczania. W systemie nauczania przebiega cykl rozwoju i samorozwoju osobowości ucznia, który podporządkowany jest celam nauczania i zasadom nauczania. Stan aktualny (wstępny) osobowości ucznia jest za pośrednictwem treści nauczania, metod i form, środków materialnych rozwijany do stanu wyjściowego – określonego przez specyficzne cele nauczania. Rozwój i samorozwój osobowości ucznia ukierunkowywany

jest w cyklu zarządzania i samozarządzania, który podlega ogólnym celam i zasadom nauczania.

Teoria systemu nauczania z cyklem zamkniętym i jej aplikacja w praktyce szkolnej porównywalna jest z wymaganiami Narodowego Programu Wychowania i Kształcenia w Republice Słowackiej (projekt Milcium) do zapewnienia transformacji oddziaływanego szkolnego na osobowość uczniów.

Summary:

Teaching ways and curriculums can be divided into two parts. The first part concerns appropriate surroundings and motivation and is characteristic of traditional system of teaching. The second part focuses on mental processes and student's personality, which can be developed in the process of teaching.

Traditional pedagogy emphasizes Socialization and Cultural dimensions of man. A model of creative and human educational concept (according to M. Zelina) is a synthesis of dimensions of creation and humanism.